

Izvorni znanstveni članak
329.3:28
321.7:261.7

Kršćanski pristup demokratskom društvu

DRAGO ŠIMUNDŽA*

Sažetak

Autor analizira bitne sastojke kršćanskog socijalnog učenja i njihov odnos prema problemima uređenja suvremenog društva. Kršćansko je učenje univerzalno i stoga nužno nadstranačko. Polazište kršćanskog promišljanja društva jesu ideje prirodnog reda i prirodnog prava koje utemeljuju zahtjev za nepovredivosti osobe. Ljudska prava impliciraju i etičku obvezu: zabranu eksploatacije i licemjerja te priznanje ravnopravnosti pojedinaca. U odnosu na pojedinca društvo je akcidencija koja nema supstancijalnu realnost: ono je tek skup odnosa među osobama. Društvo je ipak pojmljeno kao autonomno i pluralno. Ono razvija vlastitu dinamiku i proturječja što zahtijevaj svjesno nastojanje oko održavanja društvene ravnoteže. Zbog toga je u društvu nužno posredovanje države, koju suvremeno kršćanstvo na tragu Tome Akvinskog razumije kao instituciju neophodnu za uspostavu potpune ljudske zajednice. Državno je djelovanje ograničeno: državna intervencija mora poštivati osobna i kolektivna prava i biti u službi postizanja općeg dobra.

Uvodne napomene

Kršćanstvo je vjerska, religiozna poruka i zbilja; po svojoj naravi nije društvena nauka. Nema svojih, posebnih, političkih teorija i norma.¹ Univerzalnog je nadstranačkoga, nadnacionalnog i natpolitičkog određenja. Zbog toga, dok se uprisutnjuje (teološki bismo mogli reći, utjelovljuje) u ljudsku povijest, ne stvara svoje društvene sustave; ne teži za političkom vlasti. Štoviše, po svom pozivu i poslanju jednako prihvaća sve ljude, sve stranke, narode i kulture, nadilazeći njihove razlike i podjele. Nigdje se i nikada ne poistovjećuje s društvenim poretom i političkim uređenjem.²

Pa ipak, budući da mu je utjelovljenje u prostor i vrijeme poziv i dužnost, ono nije samo spiritualne nego i društvene naravi. I upravo kao takvo, kao povijesno ozbiljenje i ljudska stvarnost, ono se u svom cjelovi-

**Drago Šimundža*, redovni profesor filozofije na Teološko-katehetskome institutu u Splitu.

¹Usp. *Gaudium et spes* (dalje: *GS*) 76. Zbog toga je kršćanstvu primjereniji etički pristup društvu u vidu izgradnje religiozne svijesti i građanske odgovornosti. Naša nas tema upućuje na drukčiji postupak, na pitanje kako kršćanstvo, u načelu, gleda na suvremeno demokratsko društvo kao socio-političku zbilju.

²*GS* 76.

tom pristupu svijetu susreće sa svom realnošću naše sudbine; svakodnevno se suočava s konkretnim pitanjima koja nas tište.³ Zato se po samoj naravi stvari zanima za društvo i društvena zbivanja te se neumorno trudi da što više pridonese rasvjetljenju različitih socio-političkih problema.⁴ Naravno, više teoretski, poticajno svojim naukom i etičkom riječi, nego izgrađenim društvenim sustavom.

Pod tim vidom (dakako, više izvedeno nego izravno) možemo govoriti o kršćanstvu i demokraciji, o strankama kršćanske inspiracije i, naravno, o kršćanskom shvaćanju društva.⁵

Pojmovne odrednice i razgraničenja

Društvo je, kako znamo, u sebi vrlo složeno i u svakodnevnom rječniku socio-politički, povijesno i kulturološki dosta neodređeno.⁶ Često ga, naizmjениčno, upotrebljavamo za više pojmova. Jednom pod tom riječi shvaćamo ljudsko društvo u cjelini, ljudski rod ili zajednicu, s ukupnošću društvenih normi i odnosa; drugi put imamo u vidu neko od posebnih društava, osiguravajuće, recimo, ili neko kulturno društvo; katkad pomišljamo na pojedina društva u okviru jedne nacije, naroda ili države, a ponekad opet, na povijesna razdoblja i socio-političke tvorbe, pa govorimo o feudalnom, kapitalističkom ili, što nas upravo zanima, demokratskom društvu u cjelini.

Mi mu ovdje pristupamo kao dinamičnoj društveno-povijesnoj zbilji, okvirnom izrazu cjelokupne stvarnosti demokratskog uređenja, u svoj njegovoj složenosti i raščlanjenosti, koja prelazi granice jedne ili druge zajednice, nacije ili države – demokratskom društvu kao povijesnoj kategoriji; naravno: teoretski, općenito.

Društvu je, također, vrlo blizak pojam zajednice, u prvom redu političke zajednice, tako da se koji put, kad se radi o određenoj zajednici u obliku države, ta zajednica i društvo pojmovno izjednačuju. Temeljni im se faktor, čovjek, i zajedno s njim cjelokupni odnosi, veze i zakonski propisi, toliko između sebe isprepleću i uvjetuju, da se neprestano funkcionalno prožimlju i zajednički ostvaruju. Zato se u običnom govoru, pa i u crkvenim dokumentima, pojmovno povezuju i naizmjениčno upotrebljavaju.⁷

³GS 1.

⁴GS 40.

⁵U tom svjetlu treba shvatiti i ovo izlaganje. Polazimo od kršćanskih principa, ali se u cijelosti služimo pozitivnim postignućima razvijene demokracije, prihvaćajući načelo moralne teologije da su istinske naravne vrijednosti sukladne kršćanskim shvaćanjima.

⁶Usp. natuknicu *društvo* u različitim leksikonima, na primjer u *Filozofijskom rječniku* (u redakciji V. Filipovića, Zagreb, 1984.).

⁷Usp. natuknice *društvo*, *država*, *zajednica* u enciklopedijama i leksikonima, na primjer u *Enciklopediji Leksikografskog zavoda*, Zagreb, 1967.

Ipak, uza svu bliskost i najtešnje suodnose, društvo se i zajednica u potanjoj raščlambi, usprkos međusobnim prožimanjima i stanovitim poklapanjima, formalno i stvarno razlikuju.⁸ Tu je razliku prije više od stotinu godina uočio i u znanost uveo njemački sociolog Ferdinand Tönnies. Zajednica je (*communitas, community, communaute, Gemeinschaft*) prirodna, rodbinska, etnička, državna, vjerska skupina, povezana nutarnjim, intimnim, prijateljskim, društveno-političkim ili religioznim vezama, dok je društvo (*societas, society, société, Gesellschaft*), uza svu svoju naravnost – jer čovjek je i socijalno biće – u biti umjetna, poslovna, mehanički oblikovana družba ili povijesno-sociološka formacija, s bitnim obilježjima svog cilja, namjene ili organizacijsko-političkog sustava, vezano zajedničkim dobrom i konkretnim interesima.⁹ Pod tim se vidom izrazito razlikuju od pojedinca i prirodnog reda stvari. Zato američki sociolog Cooley, što je prihvatila i moderna sociologija, zajednice naziva primarnima, a društva sekundarnim skupinama. Zajednice, konačno, nalaze svoj vrhunac u naciji i državi, a družbe ili pojedinačna društva u demokratskom sustavu i autonomnom građanskom društvu.¹⁰

Kršćanski oslonac na naravni red stvari

Demokratsko je društvo u kršćanskom poimanju, jednako kao i demokracija, odraz volje naroda; ali je isto tako – što je u našem slučaju vrlo važno – izraz *prirodnog reda, naravnih prava svih njegovih sudionika* te, s tim u svezi, supstancijalne društvenosti ljudske osobe. Kršćanstvo na tome zamišlja, prihvaća i gradi demokratsku opciju i njezine strukture, uključujući u to i samo društvo kao integrativni temelj, u kojemu se ostvaruju svi društveni oblici i odnosi.

Teologija zemaljskih vrednota upozorava da je društvo povlašteno mjesto, u kojemu se nalaze, razvijaju i ostvaruju osnovne ljudske vrijednosti: osobna prava i opće dobro, zajedništvo i suradnja, vlastita inicijativa i odgovorna sloboda... Dapače, u njemu se, u različitim oblicima i su-odnosima, izgrađuje i ostvaruje i sama ljudska osoba.¹¹

Društvo je u takvu viđenju primarna društvena vrijednost. U njemu se oblikuju duh i kultura, shvaćanja i mentaliteti, osnovni kriteriji i moralne vrednote, duhovna i materijalna dobra... U svojoj je slojevitosti i dnevnoj praksi bitan faktor i neosporan pokazatelj stvarnih mogućnosti i konkretnih zbivanja u svakom poretku. U njemu se prelamaju teoretske postavke i praktična usklađenja različitih životnih, duhovnih, gospodarskih i političkih težnji i interesa, dužnosti i prava. Koliko je ono demokratsko, građansko, sa svim svojim postupcima i odnosima, koliko se u njemu ostvaruje princip ljudskih prava i sloboda, pojedinaca i skupina, posebnih tijela, ustanova i udruga – toliko je demokracije u zbilji, državi i društvu.

⁸Usp. spomenute u navedenim djelima u bilj. 6. i 7.

⁹Walter Ruegg, *Soziologie*, Augsburg 1969., 122; v. Špiro Marasović, "Crkva, nacija i klasa", *Crkva u svijetu* (IX), 1984., br. 2, 149-150.

¹⁰Špiro Marasović, na istom mjestu.

¹¹GS 25.

Iako je bilo, i još ima, određenih nesporazuma između demokracije i kršćanstva, posebno s obzirom na neka liberalistička presizanja na etička područja i liberalna shvaćanja u gospodarstvu i socijalnoj politici, demokratska su polazišta, općenito, bliska kršćanskim društvenim pogledima ili, bolje, temeljnim načelima prirodnog moralnog reda, koji kršćanstvo, u svom religioznom obzoru, poštuje kao iskonski zakon samog Stvoritelja. S tog je stajališta demokratski sustav, uza sve svoje slabosti, u kršćanskom svjetlu gledanja, najprihvatljiviji društveno-politički poredak.

U svezi s tim, kršćanski se pristup demokratskom sustavu i njegovu društvu, u svim njihovim oblicima, bitno zasniva na univerzalnim postavkama transcendentnog ethosa i dužnom poštivanju ljudske naravi, pri čemu bismo posebno istakli važnost biblijske antropologije. Riječ je, dakako, o kršćanskom pogledu na čovjeka s njegovim cjelovitim bitkom, tijelom i duhom, te pod tim vidom o njegovu osobnom dostojanstvu, ulozi i pozivu.¹²

Čovjek je temelj društva

Da bismo bolje razumjeli kršćanski pristup društvu, njegovu značenju i ulozi, potrebno je podsjetiti na važnija mjesta kršćanske društvene misli. Pri tome je nemoguće zaobići čovjeka, središnju vrednotu od koje kršćanstvo polazi. Čovjek je u kršćanskom obzoru subjekt i cilj svih socio-političkih interesa i struktura, planova i htijenja.

Ukratko, polazište je svega ljudska osoba. Naime, u samoj srži kršćanske misli stoji teološka postavka da je čovjek slika Božja, s pravima koja su mu imanentna, neotuđiva, koja ga bezuvjetno uzdižu nad druga stvorenja.¹³ Država ih i društva ne stvaraju pa ih ne mogu zakonito ni mijenjati, ni dokidati. Iskonski su Bogom dana; posebno su svojstvo i glavni znak ljudskog dostojanstva. S jedne su strane jamstvo, s druge granica svih društvenih prava i sloboda, ovlasti, odnosa i ograničenja. Jednaka su za sve i svakoga, tako da nas, u osnovi, društveno potpuno izjednačuju. Praktično se svode na vrhovno pravilo: sve što vrijedi za mene, vrijedi i za mog sugrađanina, sugrađanku – moga bližnjega!

Iako je to općenito u demokraciji prihvaćeno, barem teoretski, na socio-političkoj razini, u kršćanskoj teoriji i praksi, rekao bih, ima poseban značaj i ulogu. Na objektivnoj je i subjektivnoj razini, vjerski, neosporno metafizičko polazište, s kojim se kršćanstvo *doktrinarno* suživjelo. Drugim riječima, u kršćanskoj je nauči *načelo nepovredivosti osobe transcendentnog reda*, ima ontološko-religiozni karakter – Bog mu je jamac, te je kao takvo sigurno teološko i moralno uporište, koje sa svoje strane, zajedno s drugim etičkim i društvenim osvjetljenjima, tumači i određuje kršćansku teoriju i praksu, ne dopuštajući da se društveni odnosi svedu na relativističke mjere i jednodimenzionalnu pragmu.

Budući, dakle, da je u kršćanskom shvaćanju ljudska osoba temelj svega, kršćanska se demokracija u svojim bitnim odrednicama zasniva na

¹²GS 23-25.

¹³Knjiga postanka 1, 27.

njezinu dostojanstvu, te u svezi s njom na suvremenom demokratskom poretku, u kojemu čovjek – u skladu s naravnim logosom i moralnim ethosom – razvija svoje sposobnosti, organizira društvo i ostvaruje svoju svrhu.

Sve druge postavke koje bezuvjetno uzima u obzir socijalni nauk Crkve – poput privatnoga vlasništva i zajedničkog dobra, odnosa između individualiteta i kolektiviteta, komunitarnosti i supsidijarnosti, načela o sudioništvu i socijalnoj pravdi, s temeljnim pravima i obvezama svih faktora u društvu – imaju svoje polazište u biblijskoj poruci, da je čovjek smisao i svrha svih društvenih pothvata i političkih uređenja.¹⁴

Tri bitna korelata: čovjek, država i društvo

Društvo se u biti sastoji od mnoštva relacija. Po sebi je više akcidentalna nego ontološka stvarnost. Nedostaje mu supstancijalni realitet. Praktično postoji u pojedincima. Čovjek mu je, kako smo naznačili, osnovni subjekt. Kršćanstvo ga zato ne smatra zasebnim, višim bićem, koje bi imalo svoj vlastiti cilj i u tom smislu svoju izvornu vlast nad čovjekom.¹⁵

S druge strane, pogledamo li ga *in concreto*, vidjet ćemo da je dinamična i vrlo fleksibilna realnost, odnosno da se praktično ostvaruje u okvirima određenog sustava, u granicama svoje političke zajednice. Iako se nikada ne bi smjelo zamišljati i vladati egocentrično, segmentirano i izolirano, već u neprestanom suodnosu s cijelom ljudskom obitelji, neosporno je vezano na određeni pravni sustav i konkretni poredak. U tom ga smislu u najvećoj mjeri uvjetuju i na svoj način povijesno određuju njegova dva bitna korelata: čovjek i društvena zajednica – pojedinac, kao subjekt i država, kao opći regulator i ustavni jamac njegove zakonitosti i sigurnosti.

Pojednostavljeno rečeno, u kršćanskoj su demokratskoj perspektivi u neprestanom dodiru i suodnosu tri osnovna faktora: čovjek, država i društvo. Čovjek i društvo su po sebi, po svojoj prirodi, korelativni pojmovi; jedno bez drugoga ne ide. Država im se posredno pridružuje kao neophodni čimbenik zajedničkog života i reda, organiziranih odnosa i uzajamnih dužnosti i prava.

Društvo je opće mjesto (*locus communis*) svih planova, zbivanja i ostvarenja. Sastavljeno od različitih subjekata, protkano mnogostrukim interesima, u neprestanu je tijeku i dinamičnu zamahu u sebi, u svojim dijelovima i cjelini. Suradnja mu je neophodna.

Svjesno te stvarnosti, različitih tenzija i društvenih antinomija, osobnih težnji i zajedničkog dobra, liberalističkih shvaćanja i nužnosti socijalne pravde, kršćanstvo se na svoj način trudilo i trudi da pomogne društvenoj ravnoteži. U tom smislu je s katoličke strane, tijekom posljednjih stotinu godina, napisan veći broj papinskih okružnica od *Rerum novarum* (1891.)

¹⁴P. J. B. Tse, *Perfectio christiana et societas christiana juxta magisterium Pii XII*, Rim, 1963., 123.

¹⁵J. Kuničić, *Katolička društvena nauka*, Zagreb, 1971., 44.

do *Centesimus annus* (1991.), u kojima je najautentičnije izložen kršćanski pristup društvu, odnosima, radu i životu, pravičnoj podjeli dobara i humanoj zaštiti slabijih pred moćnima i bogatima.¹⁶

I Koncil je povijesni crkveni događaj u ovom stoljeću, svjestan društvene važnosti, prava i obveza, ali i različitih interesa i kompetencija u suvremenom modernom društvu. Čitava je jedna konstitucija *Radost i nada* (*Gaudium et spes*) posvećena tom pitanju. U njoj se, primarno s pastoralnih stajališta, raspravlja o cjelokupnom radu i životu, demokratskom angažmanu i suradnji, društvenom pluralizmu i socijalnoj pravdi uz naravnu važnost i neupitnu primarnost ljudske osobe u svim strukturama i odnosima: "Iz društvene je čovječje naravi", upozoravaju koncilski oci, "očito da su rast ljudske osobe i razvoj samoga društva ovisni jedno o drugome". Ipak, "počelo, subjekt i svrha svih društvenih ustanova jest i mora biti ljudska osoba, jer ona po samoj svojoj naravi u svemu ima potrebu društvenog života."¹⁷

Slično je tome, budući da je riječ o društvu koje zahtijeva red i sigurnost, naglašena i nezaobilazna uloga države s njezinim obvezama i nužnim posredovanjem u službi općeg dobra: "Sve složenije prilike našeg vremena sile državne vlasti", zaključuje koncilski dokument – uz očit pristanak i savjet – "da sve češće posreduju u pitanjima društvenog, privrednog i kulturnog života, da bi tako stvorile povoljne uvjete koji će građanima i skupinama pomoći da se u slobodi uspješnije trude oko ostvarenja potpunog čovjekova dobra."¹⁸

U istom se duhu također *Radost i nada* obraća pojedincima i zajednicama, društvu i njegovim socio-političkim subjektima da vode brigu o osobnom i zajedničkom dobru, prema naravnom zakonu i pravnom poretku.¹⁹

Društvo je, dakle, u kršćanskoj opciji vrlo važan entitet, ali nije glavni i jedini; dapače, koliko god je prirodno i nezaobilazno, nije u potpunosti samosvojno; ima izvedenu ulogu i značenje. U službi je čovjeka i njegovih potreba. Svoja bi raščlanjenja, artikulaciju, razvoj i rad trebalo usmjeriti prema izgradnji i dobrobiti svojih članova, promicanju onih "uvjeta društvenog života u kojima ljudi, obitelji i udruženja mogu potpunije i lakše postići svoje usavršenje".²⁰

Ne ulazeći ovdje u posebna tumačenja, očito je da su izložene zasade, ma koliko se činile jednostavne s obzirom na složene društvene prilike i različite socio-političke antinomije, od najveće važnosti u demokratskoj praksi. Držeći se čvrsto moralnih načela, maksimalno uvažavaju zakonite kompetencije te, što je posebno važno, izričito otklanjaju prevlast zatvore-

¹⁶Pierre Bigo, *La doctrine sociale de l'Eglise*, Paris, 1963., passim.

¹⁷GS 25.

¹⁸GS 75.

¹⁹GS 74; v. još *Gravissimum educationis* (dalje: GE) 3, 5.

²⁰GS 75; usp. ib., 74; Ivan XXIII., *Pacem in Terris* (dalje: *PinT*) 23-24; *Mater et Magistra* (dalje: *MetM*) 65-66; GE 3.

nih sustava i bilo kojeg kolektiviteta nad ljudskom osobom. Čovjeka stavljaju na prvo mjesto.

Politička važnost i demokratske granice državne vlasti

Povijesno je dovoljno jasno, posebno nama Hrvatima i građanima Hrvatske, što znači imati ili nemati svoju državu. Politička je uloga države golema, na svim područjima. O tome, međutim, ne možemo govoriti. Naš je predmet nešto drugo. Mi ovdje raspravljamo o demokratskoj funkciji države ili, točnije, o granicama njezine vlasti u odnosu prema društvu. Stoga je, koliko god je s njim povezana – poglavito ako je promatramo kao političku zajednicu a ne samo kao upravni aparat ili vlast – s jedne strane, u formalno-sadržajnom i društveno-pravnom smislu, moramo lučiti od društva, dok je s druge, s njezinom upravom, vlasti i nadzorom, treba staviti u službu osobnih i zajedničkih prava i sloboda, općeg dobra, odnosno društvene samosvojnosti i zaštite zakonitih odluka i propisa.

Država je, naime, u kršćanskoj filozofiji i demokratskoj opciji posterior-na čovjeku i društvu; ona upravo postoji zbog njih. Nema svrhe u sebi ili "za se", nego za zajednicu, za ono što se zove *bonum commune* (opće dobro), to jest za promicanje i očuvanje temeljnih prava svakog pojedinca i svih zajedno, čovjeka i društva, "osoba, obitelji i skupina".²¹

Međutim, sekundarnost države u ontološkom smislu ne umanjuje njezinu važnost i ulogu na socio-političkoj razini. Dapače, funkcionalno je ističe i potvrđuje. Naime, u kršćanskoj je nauci država izraz kompletne ili, kako bi rekao sv. Toma Akvinski, savršene zajednice;²² nikada se i nigdje ne smije podcijeniti. Kršćanstvo o tome vodi računa.²³ Država je ovlaštena korelat društva i, što se u crkvenim dokumentima redovito ističe, njezina demokratska struktura, koja u granicama ustavnih norma nadzire i potiče razvojne tokove, povezanost i razgraničenost osnovnih prava i dužnosti različitih subjekata u višestrukim oblicima društvenog tkiva i života. U tom smislu raspolaze i potrebnim ovlastima.²⁴

"Osnovno je poslanje svake državne vlasti" – upozorava Pio XII., u jeku drugog svjetskog rata, 1941., – "da štiti nepovrediva prava ljudskog bića te omogućiti da svatko što lakše ispuni svoju posebnu službu".²⁵

U tom svjetlu, u duhu načela o temeljnom položaju ljudske osobe, njezinu prioritetu u naravnom redu stvari, važno značenje poprima državna briga za cjelokupni poredak i opće dobro, dotično za pravnu sigurnost pojedinih subjekata u suvremenom građanskom životu. Na tome se zasniva

²¹GS 75.

²²Pozivajući se na Aristotela, Toma piše: "Perfecta enim communitas civitas est" (*Summa theologica*, 1-2, q 90 2c).

²³Rim 13, 1-7.

²⁴GS 75; Ivan Pavao XXIII, *PinT* 60, 65, 136-139; *MetM* 59-67.

²⁵Pio XII., Radio-poruka na Duhove, 1. lipnja 1941., *Acta Apostolicae Sedis*, XXXIII, 1941., str. 200; *GS* 75; *MetM* 19-21.

moralni ugled i stvarna snaga države. Jer, po svojoj je funkciji pozvana da štiti čovjeka i društvo; dakako, u skladu s legitimnim, etičkim odredbama.

S kršćanskog se gledišta, stoga, kao važan princip u međusobnim odnosima države i društva nameće zajedničko poštivanje vlastitih kompetencija, odnosno njihove međuovisnosti i samosvojnosti u granicama pravne norme i zakonitih instituta demokratskog sustava.

Dvije važne odrednice društva: autonomnost i pluralnost

U suvremenom se svijetu sve više ukrštaju različite službe i interesi;²⁶ na svim razinama i u svim društvenim segmentima. Ingerencije su, ovisnosti i međutjecaji vrlo složeni. Najisprepleteniji su upravo između države i društva. Država se nerijetko kao politička zajednica i, još češće, kao vlast po svojoj službi miješa u društvene funkcije i tijekove; usmjeruje, planira ili pravno štiti normalne odnose, zajednički rad i potrebe. Ponekad u tome i pretjeruje, zamjenjuje uloge ili se jednostavno, u svojoj samosvojnoj pretenziji, poistovjećuje s društvom u jasnoj namjeri da lakše njime ovlada i praktično zagospodari. Na taj se način totalitarni režimi spontano postavljaju kao faktotumi, kao vrhovni zakon i jedini kriteriji u društvu, gušeći neophodnu samosvojnost građanskog života.

Budući da je to svojstvo totalitarnih ideologija, nije u skladu s kršćanskim shvaćanjem i kršćanstvo ga ne može prihvatiti ni pod kojim uvjetom. Društvo je u kršćanskoj poruci do te mjere važno da se ne može podrediti nikakvoj ideji, ideologiji i vlasti. Jer, stavljajući se isključivo u bilo čiju službu, *ipso facto* dokida autonomne ovlasti svojih subjekata, pojedinaca i ustanova u njihovu poduzetništvu, inicijativi i slobodi.

Upravo zbog toga, zbog svog autentičnog djelovanja – shvatili ga mu bilo kojem obliku – društvo mora sačuvati svoj subjektivitet. Naravno, ono zahtijeva i prihvaća zakonitu vlast, ali se u granicama vlastitih odrednica i ustavnih odluka ne može odreći svoje samosvojnosti.

Da bi ga u tome zaštitilo i uspješno odbilo kušnje totalitarnih opcija, kršćanstvo u svom nauku luči državu od društva i društvo od države, priznajući im vlastite uloge i ovlasti.²⁷ Premda te ovlasti ili, točnije, autonomije nisu apsolutne nego relativne, u zakonitom su obliku nužne.²⁸

Dok se, dakle, partijske države poistovjećuju sa svojim zajednicama, s društvom kao takvim, nastojeći da u sebi apsorbiraju "naciju, društvo, obitelj, religiozne zajednice i same osobe",²⁹ kršćanska misao to isključuje. U njezinu je obzorju država samo jedan od faktora društvene stvarnosti; važan, ali ne jedini; pravno je izjednačena s drugim tijelima i društvenim subjektima. I što je najvažnije, jednako je podložna zakonu, kao i oni.

²⁶Ivan Pavao, XIII, *MetM* 60.

²⁷*GS* 20, 36, 41, 55.

²⁸Ivan Pavao II., *Centesimus annus* (dalje: *CA*) 46-47.

²⁹Ivan Pavao II., *CA* 45.

Upravo ta druga tijela, društvo u svojim dijelovima, sa svom samostalnošću i međuovisnošću, uzajamnim pravima i obvezama, čine ono što se uopćeno naziva "građanskim društvom". To su najprije prirodne zajednice, poput obitelji i naroda, fizičke i pravne osobe, prosvjetne, kulturne i gospodarske ustanove s mnogim privrednim subjektima i različitim suodnosima – život u svoj svojoj složenosti. Svi su ti pojedinci i zajednice, udruge i ustanove, zakoniti dijelovi i integralne sastojnice demokratskog društva, i u svom su prirodnom djelokrugu odnosa i rada – u granicama etičkih i ustavnih odredaba – samosvojni subjekti. Politički ih poredak, stranke, vlast ili država nemaju pravo i ne mogu zakonito instrumentalizirati, podrediti svojim interesima i mimo ustavom utvrđenih odluka po svom nahodjenju ograničavati.³⁰

Suprotno, dakle, totalitarnom poretku, koji je Mussolini izrazio poznatom uzrečicom: "Ništa izvan države, sve u državi, sve za državu" – u kojoj se na slikovit način utjelovljuje fašistički etatizam sve do svjetonazora i morala – kršćanska demokracija ograničava državnu vlast, prepuštajući joj zaštitnu ulogu, predviđenu ustavom i zakonom, u službi zajednice i pojedinca, javnoga reda i mira.³¹

Drugim riječima, u kršćanskom se poimanju demokracije građansko društvo i javni život samosvojno razvijaju, u skladu, kako smo vidjeli, s etičkim načelima i naravnim određenjem čovjeka.³² Na taj se način iz temelja dokida monopol bilo kojeg monizma.

Iz spomenutog lučenja države i društva ili, bolje, iz neophodne autonomije društvenog života i raznolikosti ljudske prirode slijedi druga osnovna značajka društvenog bića: njegova pluralistička narav. To je, također, nužna sastojnica društvenog tkiva, sa svim svojim idejnim, političkim, gospodarskim, kulturnim, vjerskim i inim razlikama, koje se spontano javljaju i ravnopravno prihvaćaju u društvu.³³

Bez obzira na povijesne isključivosti i pojedinačna zatvaranja u svoj svijet gledanja – čega je, valja priznati, bilo u prošlosti – suvremeni su crkveni dokumenti i teološka shvaćanja na crti bitnih odrednica autonomnog i pluralističkog građanskog društva. Te se vrijednosti prihvaćaju i tumače u svjetlu psiho-sociološkog pristupa ljudskoj osobi, koja je po naravi individualna i samosvojna, drukčija od drugih.

Uz mnoge papinske okružnice, koje se izravno bave društvenim životom, posebno socijalnom pravdom, Koncil je otvorenim pristupom svijetu izričito potvrdio takav nauk. Svojim dekretom o vjerskoj slobodi, slobodi savjesti³⁴ i autonomiji zemaljskih vrednota³⁵ otvorio je širom vrata razvo-

³⁰Drago Šimundža, "Prednosti i opasnosti demokratskog sustava", *Bogoslovska smotra*, LXII (1992.), 3-4, 190-204.

³¹Miroslav Volf, "Socijalizam, totalitarizam i demokracija", *Crkva u svijetu*, XXV (1990.), br. 2, 183-187.

³²Jacques Maritain, *Cjeloviti humanizam*, Zagreb, 1989., 347-361.

³³Nav.dj., 197-214.

³⁴*Dignitatis humanae* (dalje: *DH*) 2.

ju demokratskog poretka i društva, s nepovredivim pravima pojedinaca i zajednica.³⁶

U tom smislu koncilске smjernice i pokoncilске okružnice višestruko naglašavaju, kao neprijeporne sastojnice demokratskog ponašanja i društvenog uređenja, slojevitost i raznolikost organiziranog života, supsidijarnost i komunitarnost različitih društvenih čimbenika, politički i gospodarski pluralizam, slobodan protok roba, rada i kapitala, građansku snošljivost i društvenu samosvojnost.³⁷ Štoviše, koncilski su tekstovi u cjelini okrenuti demokratskom poretku kao povlaštenom obliku suvremenih težnja i postignuća.³⁸

Time je — naglasit ćemo ovdje — stvarno, teoretski i praktično, prihvaćeno građansko pluralno društvo, sa svim obilježjima, koja su u skladu s naravnim redom stvari. To konačno znači da su javno odbačene sve suprotne opcije — od teokratskih i klerikalnih, do ideološko-monističkih i totalitarnih — koje dovode u sumnju demokratske oblike i njihovo zakonito društveno ostvarenje.

*Osnovne obveze i etička ograničenja društva*³⁹

Uz neophodna, naravna prava, i društvo, kako u dijelovima tako i u cjelini, ima i neizbježnih obveza. Najvažnije su one prema čovjeku i općem dobru. Redovito se poklapaju s razvijenim standardima modernih sustava i država. Jer, društvo je, kao i država, zbog čovjeka, a ne čovjek zbog društva. Podređeno je zajedničkom napretku, smislu i svrsi pojedinaca i zajednica. To je osnovno kršćansko polazište koje ga bitno definira. Zato kršćanska društvena misao sva svoja društvena načela, upozorenja i zahtjeve koje upućuje pojedincima i zajednicama, državi, poslodavcima i drugim društvenim tijelima, upućuje i društvu u cjelini; naravno, svakome u granicama njegove službe i odgovornosti.

Prema tome, funkcionalna autonomija demokratskog društva ni u kojem slučaju ne dopušta autarhično ponašanje, liberalističke postupke i izrabljivačko korištenje određenih prednosti pojedinaca, zajednica, gospodarskih subjekata i privrednih grupacija, nacionalnih i nadnacionalnih. Naprotiv, uz neophodnu osobnu inicijativu, slobodno poduzetništvo i gospodarsko natjecanje, društvo treba razvijati duh zajedništva i solidarnosti, sukladan odgoj i međusobno potpomaganje.

³⁵GS 36.

³⁶Ivan XXIII., *PinT* 37.

³⁷Usp., na primjer, *PinT*, *MetM*, *Populorum progressio* (dalje: *PP*), *CA*.

³⁸Najbolje to pokazuje *Gaudium et spes*, središnji dokument II. vat. koncila Usp. također Bonaventura Duda, "Koncilska vizija Crkve", *Crkva u svijetu*, XXI (1986.), br. 2, 114-118; v. još zbornik *La nouvelle image de l'Eglise*, Paris, 1967., passim, i G. Martelet, *Les idées maitresses de Vatican II*, Paris, 1969., passim.

³⁹Kršćanstvo teži za humanom i društveno-etičkom stegom i odgojem — i pojedinaca i društva; no, o tome ovdje nije riječ. Ostatak ćemo na glavnim društvenim obvezama demokratskog društva prema kršćanskom shvaćanju.

Cilj mu mora biti svaki čovjek, a nijedan sredstvo. Ravnopravnost je stoga vrlo važna, pravo sudjelovanja i društveno potvrđivanje svih članova, uz slobodno oblikovanje javnih i privatnih udruga i alternativnih programa, u različitim vidovima rada i suradnje.

Dakako, vrlo važno mjesto zauzimaju dobrotvorne ustanove i humane akcije, religiozna djelatnost i kulturni razvoj, školstvo i zdravstvena skrb, sindikalne udruge i sustav socijalne zaštite. Na taj se način, što kršćanstvo stalno zastupa,⁴⁰ koordiniraju društveni odnosi i smanjuju klasne razlike, koje se neminovno javljaju.

Konačno, jedan od najbitnijih zahtjeva kršćanske nauke jest autentično ponašanje. Riječi i djela moraju biti potvrđeni u praksi. Nedosljednost i licemjernost ruše svaki, pa i društveni organizam. To znači da se sebični interesi pojedinaca, stranaka, klasa, različitih udruga i drugih entiteta ne smiju smatrati kriterijem ispravnog vrednovanja. Svi društveni planovi, odluke i čini moraju odgovarati ne samo pravnom nego i moralnom redu.⁴¹

Promatramo li demokratsko društvo s tog gledišta općenito, kao društvo jedinstvenoga građanskog usmjerenja ili, konkretnije, kao zaseban organizam u okviru određene političke zajednice, naroda ili države, jasno je da se treba racionalno strukturirati i svrhovito ponašati, u skladu s mogućnostima i potrebama, što nužno uključuje pravnu i socijalnu skrb. Dapače, kršćanstvo se ne poziva samo na društvene norme i moralna načela nego i na ljubav. Jer, pravda je bez ljubavi previše formalna a premalo učinkovita. Zato je cilj kršćanskih društvenih ideala praktična civilizacijska ljubav.

Drugim riječima, društvo se, ističu crkveni dokumenti, kao i javna vlast, temelji "na ljudskoj naravi" i zato se mora podložiti "redu koji je Bog predodredio", služiti čovjeku i obitelji, pojedinim udrugama i cijeloj zajednici, kako bi što lakše i potpunije postigli svoje usavršavanje, vremenitu i vječnu svrhu.⁴² To u kršćanskom shvaćanju znači da treba voditi računa o empatičnom suživotu svojih članova u kulturnom, duhovnom i materijalnom smislu.

Da bi sve to ispunilo, mora biti otvoreno, u pojedinim dijelovima i u cjelini, organiziranom radu i razvoju, osobnoj inicijativi i tržišnoj privredi, razmjeni misli i ideja, socijalnoj skrbi i zajedničkom dobru.

Jasno je da se te stvari najvećim dijelom pravno normiraju i supsidijarno rješavaju, da su pri tome u pitanju različite službe i ustanove. No, bez obzira na to, društvo treba razviti svoje mehanizme koji pomažu da se svi građani, svatko prema svojoj sposobnosti i pozivu, zalažu za opće dobro i zajednički uspjeh.

Ukratko, društvo je vrlo dinamično i treba mu pristupati s mnogih aspekata: političkog, gospodarskog, socijalnog, duhovnog, vjerskog, etičkog,

⁴⁰Ivica Maštruko, *Klasni mir katoličanstva*, Split, 1981., 270.

⁴¹GS 74.

⁴²GS 59, 74; *Inter Mirifico* (dalje: *IM*) 12; *GE* 3.

kulturnog. Kršćanstvo o tome zauzima stajališta u svjetlu svoje nauke i čovjekova poziva. U tom smislu djeluje na sve građane moralno, duhovnim odgojem i evandeoskom poukom.⁴³

Naravno, zalažući se za društveni odgoj i načelo ljubavi, kršćanstvo ne zanemaruje ni pravne institute. Jer, koliko je svjedok ljudskog dostojanstva, toliko je jednako svjesno društvenih suprotnosti i iskonskih slabosti, sistemskih antinomija i sebičnih odstupanja od zakonitih odluka i humanog ponašanja. To ga potiče da se zalaže za humano odgovorno društvo i snažnu pravnu državu, koja je u suvremenom svijetu uspješno jamstvo ustavne zakonitosti i društvene sigurnosti, reda, rada i mira.

⁴³Usp. Pierre Bigo, *La doctrine sociale de l'Église*, Paris, 1965., 87.

Drago Šimundža

CHRISTIAN ATTITUDE TOWARDS A DEMOCRATIC SOCIETY

Summary

The author analyses the crux of the Christian social creed and its relevance for the issue of the organization of a modern society. Christian tenets are universal and thus above party politics. The starting point of the Christian vision of society are the precepts of natural order and natural right, the cornerstones of the demand for the inviolability of individuals. Human rights imply an ethic consideration: an interdiction of exploitation and hypocrisy and the recognition of the equality of people. Unlike an individual, a society is a fortuity having no substantial reality: it is but a set of relationships among individuals. A society is nevertheless recognized as autonomous and pluralistic. It develops its own dynamics and contradictions which call for studied efforts to maintain social balance. That is why the mediation of state in a society is requisite. The state is defined by the contemporary Christian canon (in line with Thomas Aquinas) as an institution fundamental in establishing a consummate human community. The scope of a state's activities is restricted: state intervention must take into consideration individual and collective rights and be in the service of achieving common good.